

Als een vogel in  
haar vlucht



Alida Brizee

Als een vogel in  
haar vlucht

*Op weg van afscheid  
naar herinnering*

© 2020 Alida Brizee  
Omslagontwerp: Daniël Brans  
Omslagfoto: Hans Roosenbrand  
ISBN: 9789464180688

## **Om harentwille**

Op het moment dat wij, haar zeven kinderen en verschillende partners daarvan, rond haar bed stonden, was het de laatste keer dat ze bewust naar ons lachte. Het was een verbaasde lach alsof ze wilde zeggen;

"Goh, wat doen jullie hier?"

Ik geneerde me diep, nu waren we dus wel in staat om onze belangrijke bezigheden te onderbreken en naar haar toe te spoeden. Het was één keer eerder gebeurd dat we door de verpleging van het verpleeghuis gealarmeerd werden omdat het slecht met haar ging. Ze dachten toen dat het niet kritiek was maar ze had de zoveelste zware beroerte gehad en vonden dat dit gemeld moest worden want met een beroerte wist je nooit of er nog één zou volgen en die kon wel eens fataal zijn. Ook toen waren we naar Den Haag afgereisd, alleen was de voltallige familie er niet bij.

Nu waren we er wel allemaal, wisten we dat haar einde nabij was. Nu hadden we alle tijd van de wereld om bij haar te zijn en dat terwijl ze de meeste tijd buiten bewustzijn was.

Ik keek machteloos naar haar lieve hulpeloze gezichtje waarvan de ogen inmiddels weer gesloten waren. Ze leek zo teer en broos in het grote ziekenhuisbed.

Het bed hadden de verpleegkundigen vanaf haar slaapzaal – die ze samen met drie andere vrouwen deelde – naar dit kleine kamertje gereden zodat ze in alle rust kon sterven. Tenminste voor zover het mogelijk is om in rust te sterven. Wij, de overlevenden, kunnen dat immers niet weten? De overledenen zelf hebben tot nu toe niet na kunnen vertellen of het sterven nu rustig ging of juist niet en de overlevenden kunnen alleen maar verslag doen over wat ze zien en niet wat de stervende voelt.

In het kleine vertrek stonden behalve het bed, twee stoelen en in de hoek een soort nachtkastje, die normaal gesproken naast het bed stond. Aan de wand hing een witte wastafel met lumen voor koud-

en warm stromend water met daarboven een spiegel en een lampje. De muren waren in een vaal groene tint geschilderd en voor het raam hingen gordijnen met een onbestendige licht grauwe kleur die het geheel er niet vrolijker op maakte. Het vertrek miste alle fleur en kleur, ontdaan van alle oogstrelende entourage.

Misschien was dit wel het beleid van het verpleeghuis. Werd er van uit gegaan dat het sterven in een troosteloze omgeving makkelijker is. Maar, zo vroeg ik me af; waarom niet één vertrek met warme kleuren en een rustig interieur waaruit, tijdens de heldere ogenblikken van de stervende geest, rust en warmte geput kan worden? Zou het niet noodzakelijk zijn voor de stervende zelf, dan toch tenminste voor de geliefden die de stervende in zijn of haar laatste ademtocht bij staan. Het is immers erg genoeg om je geliefde te zien sterven, het kille vertrek accentueert alleen maar de triestheid en de hopeloosheid.

Een aantal uren voordat we in het verpleeghuis gearriveerd waren had mijn moeder tot driemaal toe het slangetje, van de sonde, uit haar neus getrokken.

Mijn oudste zus Alexa, was woordvoerster van de familie. Met haar werden zaken omtrent onze moeder besproken. Ze had ons verteld dat moeder, enkele jaren geleden, in het bijzijn van Alexa zelf en van een dienstdoende arts van het verpleeghuis, duidelijk had aangegeven wat ze wel en niet wilde. Wat ze niet wilde was dat, als het mocht gebeuren dat haar lichaam dermate kuren ging vertonen dat zij de controle erover zou verliezen, zij op de een of andere wijze, kunstmatig in leven zou worden gehouden.

De afgelopen maanden was het steeds slechter met haar gegaan. Haar lichaam staakte systematisch alle, voor een leefbaar leven benodigde essentiële functies. Toen ze uiteindelijk getroffen werd door een zware beroerte waardoor ze niet meer kon spreken of eten, heeft de arts van het verpleeghuis, ondanks felle protesten van mijn zuster, beslist dat er bij onze moeder een sonde werd ingebracht om haar kunstmatig te voeden.

"Ik heb uw moeder uitdrukkelijk gevraagd wat ze wilde", probeerde de arts Alexa te overtuigen.

"Ik vroeg haar met haar ogen te knippen als ze met het aanleggen van een sonde instemde en ik zag duidelijk dat zij knipperde."

"Dat kan wel zijn maar bij mij reageert ze niet," bitste Alexa verontwaardigd terug.

"U kunt in haar dossier lezen wat mijn moeder haar wens is, in ieder geval dit niet," probeerde ze de arts duidelijk te maken.

"Mijn moeder heeft haar wens uitgesproken bij haar volle verstand en u respecteert die niet."

"Kom, kom, mevrouw Van der Werf, natuurlijk willen we de wens van uw moeder respecteren maar ik heb geconstateerd dat ze er nog niet aan toe is en daarom deze beslissing."

Hierbij liep hij de slaapzaal of mijn ontredderde zuster achterlatend.

Alexa kon, op welke manier ze het ook probeerde, geen enkel teken van goedkeuring bij onze moeder constateren. Maar wat kon ze anders doen dan lijdzaam toekijken? Als ze erop zou staan dat de arts de sonde er weer uit trok en haar moeder rustig liet sterven dan zou zij met deze zware beslissing verder moeten leven en dat kon en wilde ze niet. Het doel van de wilsbeschikking was toch immers dat ze de arts van het verpleeghuis opdracht had gegeven haar niet kunstmatig in leven te houden om haar kinderen te vrijwaren van een dergelijke moeilijke beslissing?

Maar pas dagen later, nadat moeder zelf het slangetje, er tot driemaal toe, had uitgetrokken, was de arts er eindelijk van overtuigd dat ze niet meer wilde leven.

We konden net met z'n allen om haar bed staan. Ik keek in het rond naar mijn zusters en broers. Zeven totaal verschillende levens, vanuit één moeder en vader, gezamenlijk gestart, uitgewaaid over land, uitgerekt over jaren en nu weer bij elkaar gedreven. Zelfs mijn zuster Nanda, die anderhalf jaar ouder is dan ik, was

aanwezig. Ze stond fier en krachtig rechtop, alle negatieve blikken van de anderen negerend, zich bewust van het recht op een evenredig deel van het sterven van haar moeder, onze moeder.

Ik was blij haar te zien, zou haar het liefst omhelsd hebben en gezegd hebben dat ik het fijn vond haar weer te zien, maar dat was ongepast in deze situatie, niet fair ten opzichte van hen die er niet zo blij mee waren, die haar aanwezigheid misschien schaamteloos vonden.

Broer Albert, die 6 jaar jonger is dan ik, had ik ook in jaren niet gezien. Hij had er voor gekozen zich min of meer van zijn familie te distantiëren. Buiten zijn moeder, haar bezocht hij regelmatig maar wel op tijden waarop er een minimale kans bestond dat hij één van zijn familieleden tegen het lijf zou lopen.

Niemand was echt boos op hem. Bij moeilijke confrontaties zwijgt hij gewoon en bij toevallige ontmoetingen maakt hij grapjes waardoor er tijdens zo'n weerzien echte spanningen geen kans krijgen om te ontstaan. Na zulke toevallige ontmoetingen denk je dat je hem hebt, maar dan hoor of zie je hem weer maanden of jaren niet.

Met de rest van mijn zusters en broers heb ik wel contact, met de één wat meer als met de ander. Frequent zijn de contacten in ieder geval niet. We wonen verspreid over het land en leven allemaal ons eigen leven, met onze kinderen, onze vrienden, ons werk en onze bezigheden. Als je ver uit elkaar woont heb je niet veel gemeenschappelijke belangstellingen meer, alleen dan je ouders en je gezamenlijk doorgebrachte jeugd. Ieder leeft zijn eigen leven waarin er maar een paar keer per jaar ruimte vrijmaakt wordt om familieleden te bezoeken.

Ondanks het summiere contact of contactloosheid houd ik van mijn zusters en broers. Ze zijn delen van mijn ouders en dat geeft mij een prettig gevoel.

Qua karakters lijken we niet veel op elkaar, toch herken ik bepaalde trekjes of eigenschappen van mijn ouders bij ieder van



hen. De een heeft meer trekjes van mijn vader, de ander meer van mijn moeder, ook bij mijzelf herken ik eigenschappen van mijn beide ouders. Hoe ouder we worden, hoe meer we op hen gaan lijken.

Nu stonden we allemaal rond onze 'noemer', onze gezamenlijke factor, onze grote mama Albertine. Ieder met zijn eigen beleving en gedachten, ver van elkaar verwijderd maar toch zo herkenbaar. Een intimiteit die niet uitging van onszelf maar vanuit een natuurwet, zoals de adem, waar we niet om vragen, maar die er toch is.

Na enkele uren werd het wat onrustig rond het bed. Om de benen te strekken en de emotionele balans te hervinden liep er zo nu en dan iemand de gang op. Soms kwamen we buiten het kamertje een ander familielid tegen, dan wisselden we, nog wat onwennig aan de situatie, wat woorden met elkaar.

"Ach, we mogen blij zijn dat ze zo'n hoge leeftijd heeft bereikt."

"Ze wil dit zelf."

"Het was op het laatst geen leefbaar leven meer."

"Tja... het valt niet mee, het is wel je moeder."

"Al zijn de mensen waar je van houdt nog zo oud, zijn ze altijd te jong om te sterven."

"Maar ja, we zullen het er mee moeten doen."

Het werd later en ondanks onze stervende moeder, wat ons allemaal veel verdriet deed, kregen we toch een hongergevoel. Mijn zwager Menno van der Werf bood aan om, voor degenen die trek hadden gekregen, bij het cafetaria, wat snacks en patat op te halen. Van zijn aanbod werd dankbaar gebruik gemaakt en even later zaten we met elkaar, in de huiskamer van afdeling G, onze patat en snack te verorberen. Het was niet alleen een confronterende, indringende ervaring dat moeder stervende was maar ook de aanwezigheid en evenredige betrokkenheid van al haar zeven kinderen, mijn zusters en broers. Hoeveel jaren waren voorbij gegaan zonder dat we de moeite hadden genomen om

allemaal bij elkaar te komen? We hadden het niet belangrijk genoeg gevonden. Iedereen druk, druk, druk. Zo gaat het in het leven. Misschien had het anders gekund, hadden we voor elkaar boeien in onze levensbranding kunnen zijn maar zo ging dat bij ons in de familie niet.

De conversatie verliep heel natuurlijk, alsof we elkaar nooit uit het oog verloren hadden en van elkaar wisten welke geestelijke roerselen onze binnenkanten overheersten. We voelden ons veilig en vanzelfsprekend bij elkaar, er hoefde niets opgehouden te worden, tenminste niet wat onze stervende moeder betrof en wat was er nu belangrijker dan het afscheid nemen van een leven, waaruit jezelf voortgekomen bent?

De huiskamer van afdeling G was, buiten ons, nagenoeg leeg. Het zal tegen negen uur in de avond zijn geweest want de meeste bewoners waren al naar bed gebracht.

Af en toe liep één van ons weer terug naar het kamertje van onze moeder.

Het eten smaakte me niet. Hoe kon ik anders verwachten, je moeder ligt te sterven en jij zit met smaak te eten, dat leek me onmogelijk. Ik moest aldoor aan haar denken:

"Wat denkt ze op dit moment, zou ze zich bewust zijn dat ze er over korte tijd niet meer is?"

"Wist ze dat wij er allemaal waren?" "Heeft ze pijn of zal ze bang zijn?"

"Heeft ze spijt van haar besluit en wil ze toch liever kunstmatig gevoed worden maar kan ze door zwakte dit niet meer kenbaar maken?"

De gedachten tolden door mijn hoofd en maakte dat mijn buitenwereld ver weg leek, niet echt was, onwezenlijk. Er ging een rilling door mij heen, ik dwong mijzelf om mij te concentreren op wat er om mij heen gebeurde en aandacht te geven aan mijn andere familieleden. Weg van dat onwerkelijke gevoel.

De dienstdoende arts had ons niet kunnen zeggen hoelang het stervensproces zou duren. Het kon een dag, maar ook wel tien tot veertien dagen duren. Nu ze nog leefde wilden we allemaal in de buurt van het verpleeghuis blijven.

Voor een aantal familieleden die van ver kwamen werden afspraken gemaakt bij wie de nacht doorgebracht kon worden. Mijn partner, Jasper Engelsman en ik wonen in Groningen, dat is een kleine drie uur met de auto rijden van Den Haag af. Wij mochten gebruik maken van de gastvrijheid van Alexa en haar man Menno die slechts op een afstand van 5 minuten rijden met de auto van het verpleeghuis wonen.

Jasper was, om te rusten, een poosje terug al naar hun huis gegaan. Door zijn handicap was hij snel oververmoeid. Waarschijnlijk door al de emoties was het hem echt te veel geworden en had daarom besloten wat te gaan rusten.

Na gezamenlijk nog een klein uurtje rond het bed van onze moeder gestaan te hebben maakten de gastheren en vrouwen aanstalten om naar huis te gaan waarbij als vanzelfsprekend aangenomen werd dat de gasten hen zouden volgen.

Maar dat wilde ik niet. Ik wilde bij mijn stervende moeder blijven. Wat de anderen deden was hun zaak maar ik bleef. Dat was het allerminste wat ik nog voor haar kon doen, al stond het in het geheel niet in verhouding met wat ze voor mij had gedaan.

"Gaan jullie maar gerust naar huis, ik blijf hier," probeerde ik kalm te zeggen, bang dat ik anderen zou opzadelen met schuldgevoel omdat zij wel naar huis wilden en ik niet. "Wat heb je daar nu aan Leonie, ze ligt daar goed hoor en morgen is ze er ook nog wel," probeerde Alexa me over te halen. Maar ik wilde hier blijven, haar sterven hield niet op nadat wij naar huis waren gegaan. Ze mag niet alleen sterven, ze moet weten dat iemand bij haar is en haar hand vasthoudt. Al duurt het twee weken, ik zal elke nacht waken totdat de andere dag iemand anders op bezoek komt, dan zal ik gaan rusten.

"Nee Alexa, ik blijf. Ik moet dit doen, dit is iets persoonlijk, het heeft niets te maken met wat jullie doen, echt ga nu maar lekker naar huis", smeekte ik bijna. Ik wilde niet dat de anderen geïrriteerd raakten maar dat gebeurde toch.

"Ach, jij hebt altijd wat bijzonders. Dit kan je toch niet maken? Je kan toch niet een hele nacht opblijven, dat hou je niet vol. En Jasper dan?" vroeg ze geïrriteerd.

Ja Jasper, wat zou hij hiervan denken?"

Het is beter dat hij bij jullie blijft, maar vraag hem of hij mij belt, ik heb mijn mobiele telefoon bij me," zei ik, waarbij ik krachtig en zelfverzekerd over wilde komen zodat niemand zich zorgen om mij behoefde te maken.

Alexa haalde haar schouders op en zuchtend richtte ze zich naar de anderen die al halverwege in de gang stonden.

"Gaan jullie mee, ik kan er ook niets aan doen dat ze zo eigenwijs is." Mopperend liep ze met de anderen mee de gang door tot de liftdeur. Toen de lift op de etage gearriveerd was stapte het gezelschap in en verdwenen uit mijn gezichtsveld.

Ik voelde me onprettig en piekerde erover dat ik het voor mijn zusters en broers er niet makkelijker op gemaakt had. Ze hadden nu niet alleen een stervende moeder maar ook nog een stront eigenwijze zus, die ze de andere dag waarschijnlijk op konden vegen. Heel vervelend maar ik wilde dit en wilde later geen spijt hebben dat ik naar anderen geluisterd had en niet naar mijn eigen hart.

Voordat ik naar mijn moeder terug ging rookte ik in de huiskamer van afdeling G eerst nog een sigaret zodat ik even de tijd had te herstellen van de afgelopen emotionele gebeurtenis. Op het moment dat ik over de gang liep, op weg naar het kamertje van mijn moeder, zag ik Jasper aankomen. Ik was blij hem te zien maar tegelijkertijd ook bezorgd.

"Ben je nog familieleden tegengekomen?" vroeg ik terwijl ik naar hem toeliep om hem een kus te geven.

"Ja ik ben Alexa, Menno en Sabine tegengekomen," zei Jasper zacht waarbij hij mijn handen in de zijne nam.

"Dan heb je ook gehoord dat ik vannacht bij mijn moeder blijf?"

"Ja, ik heb het gehoord."

"Maar dat zegt natuurlijk niet dat jij hier ook moet blijven," zei ik vlug, me half excuserend.

"Het is mijn besluit en ik zou niet graag jou hier ook mee op willen zadelen. Ik wil dat je straks weer naar Alexa en Menno gaat en lekker lang uitslaapt want morgen zal ik je steun best nodig hebben."

Hij keek me een beetje lachend aan, zoals hij altijd kijkt als ik iets in de richting zeg wat riekt naar iets wat hij, volgens mij, zou moeten doen.

"Jij blijft, ik blijf, wij blijven, punt," zei hij kalm, op een manier waarvan ik wist dat tegenspraak toch niets uit zou halen.

"We kunnen een verpleegster vragen of het verpleeghuis een kamer met een bed voor dergelijke gevallen heeft. Eén van ons kan dan gaan rusten, als dat nodig is, de ander kan dan bij je moeder blijven," stelde Jasper voor.

Het was half donker en stil op de gang. De huiskamer werd slechts verlicht door binnenvallend licht vanuit het tegenover, aan de andere kant van de gang, gelegen kantoortje waar een lamp brandde. Op de vloer lag linoleum, van een groenachtige onbestendige kleur en glimmend van de was.

Hetzelfde linoleum lag in de huiskamer en in de slaapzaaltjes waardoor ook die vertrekken alles behalve een gemoedelijke of een huiselijke sfeer uitstraalden.

Ik moest denken aan de binnenhuisarchitect die de inrichting van het verpleeghuis had verzorgd, of misschien was het geen echte binnenhuisarchitect maar het moet tenminste iemand geweest zijn, van wie mag worden verwacht, enige kennis van dergelijke zaken te hebben. In mijn optiek kon die persoon zich in ieder geval

roemen op een geweldige wansmaak, zonder enig gevoel voor detail.

Op afdeling G, waar mijn moeder al 5 jaar verpleegd werd, was voor de nacht slechts één verpleegster aanwezig. Ze liep geruisloos, als een bezige bij, de ene kamer in, de andere weer uit. Ergens halverwege de gang vingen wij haar op en vroegen haar naar een vertrek waar we eventueel konden rusten, als dat nodig was. De verpleegster, een vriendelijk ogende vrouw van rond de veertig, keek ons verbaasd aan:

"Het spijt me, maar een dergelijk vertrek hebben we hier niet," zei ze zacht om de bewoners niet wakker te maken.

Verbaasd vroeg Jasper eveneens op fluisterende toon:

"Maar hoe doen de andere mensen het dan, worden die nooit moe als ze bij hun familielid waken?"

"Tja... zolang ik hier werk, en ik doe alleen nachtdiensten, is het nog niet voorgekomen dat familie bij een stervende bewoner in de nacht waakt. U bent de eerste, voor zover ik me herinner," antwoordde ze op dezelfde zachte toon.

"Werkt u hier soms pas?" fluisterde ik ongelovig.

Ze glimlachte, streek over haar blonde korte haar en keek me vriendelijk aan: "Ongeveer zeven en een half jaar. Maar ik zal voor u op zoek gaan naar een mogelijkheid. U hoort straks van mij."

De verpleegster liep, even geruisloos als tijdens haar ronde, de gang door naar de lift. Toen ze uit ons gezichtsveld was verdwenen, liepen we langzaam naar het kamertje van mijn moeder.

Ik voelde me, na de woorden van de verpleegster, verward. "Moet ik mij generen? Ben ik iemand met extreme ideeën?"

"Is het extreem om tijdens het sterven bij iemand waarvan je houdt te willen zijn? Is dat echt extreem?"

"Hoe komt het dat juist ik het vanzelfsprekend vind, gewoon, normaal bij het leven behorend?"

"Hoe is het mogelijk dat al die mensen die hier in het verpleeghuis, buiten hun wil, terecht zijn gekomen, eenzaam moeten sterven?"

Natuurlijk is er wel verplegend personeel, maar die gaan niet naast een stervende zitten om hun hand vast te houden. Ze zorgen er voor dat de mensen in een schoon bed liggen en dat ze regelmatig gewassen en gedraaid worden maar daar houdt het wel zo'n beetje bij op. Het is hun taak ook niet.

In mijn beleving is dat de taak van naaste familie of mensen die de stervende dicht nastaan. Het lijkt me een geweldige doemgedachte om er vanuit te gaan dat al die bewoners geen familie of vrienden hebben en daarom wel genoodzaakt zijn om in alle eenzaamheid te sterven.

Ik rilde bij deze gedachten, we hebben allemaal kans om in een verpleeghuis terecht te komen en we gaan ook allemaal dood. Kan het niemand dan wat schelen op welke manier wijzelf of onze dierbare naasten deze wereld verlaten? Als mensen het geluk hebben om in hun eigen huis te sterven te midden van hun familie, worden ze ook niet aan hun lot overgelaten, worden ze ook dag en nacht omringt door liefhebbende mensen, waarom dan niet in een verpleeghuis?

Jasper verlost me uit mijn gedachtewereld door mij behoedzaam door de deur van moeders kamertje te loodsen. Ik zag mijn moeder liggen en wist dat ik niet zou toestaan dat zij deze laatste weg alleen zou gaan, hoe anderen er ook over dachten.

We pakten allebei een stoel en ik ging vlak naast haar zitten ter hoogte van haar hoofd. Ik pakte met mijn ene hand haar hand en mijn andere hand legde ik op haar haast witte haar. Haar haren waren stijl terwijl er toch permanent in had gezeten. Waarschijnlijk gaan de krullen eruit als je stervende bent. Misschien komen er bepaalde stoffen vrij die zorgen voor een chemische reactie waardoor de rek uit de haren gaat, bedacht ik me.

Ze had haar ogen gesloten en haar ademhaling was rustig en regelmatig.

Ik had het lampje, boven de wastafel aangedaan en op het lampje een papieren velletje, een soort crêpepapier waarmee je je handen kan afdrogen, gelegd, zodat het licht wat gedempt werd en zij geen last van de lamp zou ondervinden.

Jasper zat vlak naast me en las een tijdschrift die we vanuit de huiskamer hadden meegenomen. Het waren wel tijdschriften uit het jaar prik maar zorgden toch voor de nodige afleiding.

Het was stil, de stilte van de nacht waarin het leven poogt te slapen om hernieuwde krachten op te doen voor de komende dag. Ik heb respect voor de nacht. De nacht maakt me bewust van mijn nietigheid, doet me beseffen dat al mijn gehaast, van de éne belangrijke zaak naar de andere, in werkelijkheid niet zo belangrijk zijn. In de nacht houdt al mijn willen en mijn streven op, zelfs mijn bewustzijn wordt ondergedompeld in een diepe slaap, waaraan ik me elke nacht zonder vrees en vol vertrouwen overgeef. Alleen nu niet, nu tart ik de nacht, zal ik strijden tegen de slaap en mij staande houden om over mijn stervende moeder te waken.

Terwijl ik naar mijn moeder keek en haar bolletje streelde werd ik overspoeld door een groot gevoel van medelijden. Medelijden omdat haar leven nu eindigen zal terwijl het leven haar niet gegeven heeft waar ze zo innig naar verlangde.